

POSTMODERN ROMAN'DA ANLATICI, ZAMAN VE MEKÂN YAPISI

*Gamze SOMUNCUOĞLU ÖZOT**

ÖZET

Metinlerarasılık ve üstkurmaca tekniklerinin sıkça kullanıldığı, modern romanlardakinin aksine özneye değil de söylemin kendisine odaklanan, tarihi gerçeklerle kurguyu iç içe vererek tarihten yararlanan postmodern roman sıra dışı kurgusuyla dikkatleri üzerine çekmeyi başarır. Postmodern romanda anlatıcı, mekân ve zaman yapıları modern roman ve yansıtmacı romana göre ilginç farklılıklar gösterir. Postmodern romanın yazarı çoğul anlatıcı tekniğiyle okuru şaşırtırken, “hyper mekân” yapısının değişkenliği ve bir arada verilmiş farklı zaman dilimlerinin yapısıyla okuyucuyu alışık olmadığı bir âlemin içinde tek başına bırakır.

Postmodern romanda anlatıcı oldukça etkin bir rol üstlenir. Figüratif kadronun önemli bir elemanı olabileceği gibi kurgunun yazılım aşamasına müdahale etmesi de söz konusudur. Sık sık fikir beyan eder ve adeta romanı yönlendirir. Postmodern romanın anlatıcısı bu yönüyle okuyucuyu peşinden sürükler, meraklandırır ve kimi zaman da gülümsetir.

Postmodern romanlarda çizgisel, kronolojik zaman kullanımının çoğunlukla kırılmaya çalışıldığı gözlemlenir. “Şimdi”nin, anında aktarmanın belirgin bir şekilde öne çıktığı postmodern romanlarda zaman klasik ve modern tarzdaki romanlara oranla önemsizleştirilmiştir. Zamana ait birimler, yani nesnel zaman -gün, ay, yıl...- postmodern romanlarda ya karmaşıklaştırılır ya kronolojisi altüst edilerek kullanılır ya da üstü örtük, belirsiz bir şekilde verilir. Bununla birlikte postmodern romanda, metnin yazılış zamanı ile kurgunun zamanı koşut kılınabilir. Daha somut bir ifadeyle metnin yazılma süreci, okuyucunun o anda elinde tuttuğu romanın ana konusu olabilir. Dolayısıyla daha önce sözü edilen “şimdi” kavramı ön plana çıkarılmış olur. Romanda vak’a zamanı, anlatma zamanı ve okunma zamanı “şimdi” de birleşir.

Postmodern romanlarda mekân olabildiğince belirsizleştirilmiştir. Bir postmodern romanda uzun uzadıya mekân tasviri yapıldığını tespit etmek imkânsızdır. Çoğu zaman mekâna ait çok genel özellikler verilir okuyucuya ve geri kalanını okuyucunun kendi zihninde oluşturması beklenir. Postmodernistlerce “hyper mekân” diye tabir edilen mekân postmodern romanlarda değişken, kabına sığmaz bir durumdadır; belirgin bir duruş sergilemez.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, roman, anlatıcı, mekân, zaman

* Öğretim Görevlisi, Aksaray Polis Meslek Yüksekokulu, elmek: gamzeozot@yahoo.com

NARRATOR, TIME AND SPACE STRUCTURE OF POSTMODERN NOVEL

ABSTRACT

Postmodern novel, frequently used intertextuality and the metafictional techniques and in contrast to modern novels, focusing on discourse not the subject and benefiting from the history by giving historical facts with fiction interleaved, manages to attract attention with unusual fiction.

In postmodern novel, the narrator, time and space structures shows interesting differences according to the modern novel and reflective novel. While the narrator of the postmodern novel confuses reader with multiple narrator technique, he leaves the reader alone within the unfamiliar realm with the change of the structure of "hyper space" and the structure of different time zones given a combination.

In postmodern novels the narrator takes a very active role. As he may be an important member of figurative staff, it is possible that he may intervene to the software phase of fiction. He often declares his ideas and he almost leads the novel. The narrator of the postmodern novel leads the reader follow him with this aspect, make the reader curious and sometimes smile the reader.

In postmodern novels it is observed that the use of linear chronological time is often tried to be broken. Time is trivialized in postmodern novels in which the present and transferring at the time come to fore compared to modern and classical styles of novel. Units of time that is objective time- day, month, year are either complicated or used by lowering the top or given obscurely. However, in postmodern novels, the syntax of the text may be made in parallel with the history of fiction time. In more concrete terms, the process of writing the text can be the main subject of the novel that somebody reads. Hence the concept of the present bring to the fore. In novel, time of the novel case, narrator time and reading time combines the present.

In postmodern novels space is obscured possibly. In a postmodern novel it is impossible to identify depiction of space in details. Usually general features belonging to space are given to reader and it is - expected from the reader to create rest of it in the mind. The space so-called "hyper space" by postmodernists is variable in postmodern novels; it can not demonstrate a clear stance.

Key Words: Postmodernism, novel, narrator, space, time.

Giriş

Postmodern roman belki bugün tüm yönleriyle yepyeni bir tür olarak görülüyor; ancak özellikleri biraz irdelendiğinde aslında bu türün geçmişe atıflar yaptığı saptanır. Efsane, destan, masal gibi türlerde postmodern romanda da yer alan özellikler tespit edilebileceği gibi; postmodern romanın nitelikleri incelendiğinde bazı özelliklerinin ilk roman örneklerinde de saptanabiliyor olması dikkat çekicidir. Miguel de Cervantes'in Don Kişot'unda hatta Türk edebiyatından Ahmet Mithat Efendi'nin birçok eserinde bugün postmodern olarak isimlendirilen roman yapıları

Turkish Studies

bulunabilir. Benzer bir durumu modern romanların bir bölümü için de söyleyebilmek olanaklıdır; ancak elbette modern romanda görülen postmodern öğeleri bir evrilme olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır.

Modern kırımların roman alanındaki ilk yansımalarının her ne kadar 20. yüzyılın başlarındaki Kafka, Joyce, Proust, Robert Musil, gibi roman ustalarının temel metinlerinde güçlü izlerini buluyorsak da, söz konusu yazarların açtığı menfezlerden daha sonra, özellikle yüzyılın ikinci yarısından itibaren pek çok metnin sızmaya başladığını görüyoruz. (Emre 2004: 213-214)

Thomas Mann, James Joyce, Virginia Woolf, Samuel Beckett, Jack Kerouac, Allen Ginsberg, William Burroughs, George Perec, Jorge Luis Borges de postmodern romanın köklerinde bulunan yazarlar olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar postmodernizm, modernizme her fırsatta, her alanda karşı çıkıyorsa da yine de belirgin benzerliklerden, uzantılardan söz edebilmek olanaklıdır. Zaten modernizm içinde postmodernizme hazırlanan yapılar görememek garip olurdu; çünkü hiçbir zaman dönemler, süreçler birbirinden bıçakla kesilmiş gibi ayrılamazlar. Bu yaşanan evrenin doğasına aykırıdır. Elbette modernizmin son dönemleri yaşanırken aslında postmodernizm oluşmaktaydı. Modernizmin aksayan, insanları rahatsız eden yönleri, doğal bir süreç içerisinde, yerini başka başka düşüncelere, tarzlara bırakmaktaydı; ancak her “yeni”nin yaptığı gibi postmodernizm de modernizme taban tabana zıt olduğunu dile getirir ve her fırsatta bunu uygulamaya çevirir.

Hakan Sazyek, “Türk Romanında Postmodernist Yöntemler ve Yönelimler” başlıklı makalesinde postmodern romanın, yansıtmacı (klasik) ve modern romandan farkını oldukça somut ve anlaşılır bir şekilde ortaya koyuyor:

Yansıtmacı yazar, nesnel gerçeklik içinde önemli yeri olan bir sorunsal çerçevesinde ele aldığı konusunu kapsamı oldukça belirgin olgu- figüratif kadro- mekân - zaman çerçevesi içinde aktarır. Bu yansıtma işlemi aracılığıyla anlatılan içerik evreni ortam, kişilerin belirginliği, zamanın kronolojik sıralanışı bakımından okurun da kendi yaşamında kanıksamış olduğu, mantığıyla kavrayabildiği bir düzenlilik taşır. Yansıtmacı yazar, tanıdık olduğu hayatın caddelerinde elinde bir ayna ile dolaştırır okuru. Kısacası hayatı yansıtarken kullandığı ölçütler nesnel gerçekliğin içinde yer alır. Daha önce de belirttiğim gibi modernist yazar da bu tür bir gerçekliği, olabildiğince öznelleştirme ve kurguyu bozmakla birlikte, işlemeyi sürdürür. Postmodernist yazar ise yansıtmacı tutumun verilerini nesnel gerçekliğin mümkün olduğu kadar uzağında kalarak temin etmekle onlardan ayrılır. Gerek dış gerekse iç gerçekliği yansıtma amacı olmayan postmodernist roman kurmacanın içinde kalarak bu sanal evreni işlemeyi hedefler. Postmodernist anlatıların yansıttığı, gönderme yaptığı dünyanın özellikleri bu evrenin formatlarıyla belirlenmiştir. Anlatının kurgu düzeneği oluşturulurken yansıtmacı ve modernist tarzlarının başvurduğu araçların tam karşılığı olanlar seçilir özellikle. (Sazyek 2002:494)

Görüldüğü üzere yansıtmacı yazar yapıtında toplumsal bir sorunsalı ele almakta ve bu sorunsalı yine toplumsal düzene, anlayışa ve yapıya ters düşmeyecek genel geçer, olması gereken inanış, anlayış ve davranış şekilleriyle bezeyerek çözmektedir. Modernist yazar da aslında aynı tavrı sürdürür ve herkesin alıştığı düzeni devam ettirmeyi yeğler; ancak onun yansıtmacı yazardan farkı, sorunsalı bir kişinin özel hayatı, psikolojisi, toplumdaki yeri gibi daha spesifik bir alanda ele alıyor olmasıdır. Kısacası modern romanlarda birey ve onun sorunları ön plana çıkmıştır denilebilir. Postmodern romanda ise yazar olabildiğince yeni, kendine has sistemi olan bir dünya kurar ve tüm anlatıyı bu yapının özellikleri doğrultusunda şekillendirir. Postmodern romanın yazarı kurduğu bu yeni dünya içerisinde gerçek hayatta olması mümkün olmayan, genel anlayışa uymayan her çeşit kurguyu işleyebilir.

Kubilay Aktulum “Metinlerarasılık, Çokseslilik, Söyleşimcilik” başlıklı makalesinde postmodern romana ilişkin şunları söylüyor:

Öykü içinde öykü yöntemine sıklıkla başvurulması, buna bağlı olarak, yapıtlarda yaratılan kopukluk izlenimi, çokseslilik, parçalılık, açıklık kısacası, “ayrışıklık” özellikleriyle belirlenen yeni bir söylem biçimi ortaya çıkmıştır. Düzgü düzeyinde ise postmodern roman özellikle metin kılığını açığa çıkaran metinlerarası yöntemiyle belirlenmiştir. Gerçekten de postmodern söylemi (yazıyı) geleneksel

Turkish Studies

söylemden (yazıdan) ayıran en temel özellik onun metinlerarasına yani farklı alanlara açılabilir olma özelliğidir. Postmodern söylem içerisinde bir metinlerarası yöntemi olan yazınsal anıştırmalara, metin dışı parçalara çokça yer verilir. Yine postmodern yapıtlar, içerilerinde metinlerarası göndergelere çok yer verildiği gibi çeşitli yazınsal türlerin bir kesişme yeri de olur aynı zamanda; yani aynı söylem içerisinde özyaşamöyküsü, roman yazısı, yazınsal eleştiri (bunun en güzel örneğini Kanadalı yazar **Gerard Bessette**'in *Le Semestre* adlı romanında buluruz); tarihsel ve ruhbilimsel, bilimsel söylemlere de yer verilir. Öyleyse postmodern metnin çoğul nitelikte bir metin olduğu ileri sürülebilir. **Marc Angenot**'un belirttiği gibi, klasik metnin benzeşiklik ve birlik ilkelerinin karşısına metinlerarası söylem ile bir ayrışıklık ve çokluk (çokseslilik) ilkesi çıkar. Bir metinden ötekine, bir yapıttan öteki yapıta, postmodern yazında alıntı etkileri kolaylıkla bulunur. Bunun sonucunda sözce gösterici bir işlev yüklenir, buna göre sözce bizi hep başka metne gönderir. (Aktulum 1998: 47-48)

Modern metinlerdeki özne, postmodern metinlerde önemini kaybetmiş, onun yerini söylem almıştır. Her şey söylemin akışına göre anlamlanır, şekil alır. Foucault ve Derrida'ya göre her söylemin evreni kendisidir, kendi anlam dizgesini kurar ve kendini yansıtır. Dolayısıyla bütün söylemler Jacobson'un da belirttiği gibi kurgudur, anlatıdır denilebilir (Doltaş 2003: 73). Bu noktada Nurullah Çetin'in *Roman Çözümleme Yöntemi* adlı kitabında söylenenler açıklayıcı olacaktır:

Gerçeklik unsurundan çok; kurgu unsuru ön plandadır. Yani romanın anlattığı, aktardığı, yansıttığı içerik ve anlam katmanlarından, fikir, duygu ve bilgilerden çok; bunların nasıl anlatıldığı, nasıl bir teknik ve söylem içinde sunulduğu, nasıl bir kurguya bağlı olarak ortaya konduğu önemli olmuştur. Buna bağlı olarak üstkurmaca (metafiction) önem kazanmıştır.

.....

Kimi zaman romanın yazılış süreci, romanın ana izleklerinden biridir. Dış dünyanın değil; romanın yazılış sürecinin yansıtılması öncelenir. Bu durumda romanın kurgu yapısı, onun konusu olmuştur. (Çetin 2003: 113-114)

Tam da bu noktada alıntıda adı geçen “üstkurmaca” tekniğinden ve üstkurmancanın bir uzantısı olan “metinlerarasılık”tan (intertextuality) söz etmek gerekir. Üstkurmaca, “altmışlardan sonra postmodern tanımıyla bir şemsiye altında toplanmaya çalışılan edebiyatın ana kurgu eğilimidir. Edebiyatı oyun olarak gören bir anlayışın ürünüdür; özne-nesne, iç dünya-reel yaşam, kurgu-gerçeklik karşıtlıklarının birbirine karıştığı ya da aynı anda yaşandığı çoğulcu (pluralist) ve eşzamanlı (simultaneous) bir gerçeklik anlayışını yansıtır” (Ecevit 2002: 99). Metinlerarasılık (intertextuality) tekniğinde ise;

... üstkurmaca yazarı çoğu kez, kendi ürettiği öykülerin yanı sıra, daha önce başka yazarlar tarafından üretilmiş metinleri de malzeme olarak kullanır romanında; onlardan yola çıkarak yeni metinler üretir. Kimi kez eski ürünlerden alıntılar yapar; çoğu kez de onları parodi/pastiş düzleminde yansıtır metnine. Somut gerçekliğin yerini metinlerin dünyası almıştır. Belki de içinde yaşadığı gerçekliğe yabancılaşan çağcıl yazarın, bütünleşmekte zorlandığı gerçekliği yansıtmayı bırakıp, daha önce başka yazarlar tarafından yazılmış metinlerin dünyasına sığınması onlardan yola çıkarak ikinci elden yeni bir kurgu gerçeklik yaratması demektir bu. Eskilerin taklitçilik diye aşağıladıkları bu eğilim, çağ edebiyatının biçimsel yeniliklerinden biridir; özgünlüğün içerikte değil, biçimde önemli olduğu bir estetik anlayışın ürünüdür. (Ecevit 2002: 110)

Üstkurmaca ve metinlerarasılık, romanı postmodern roman yapan özelliklerdir denilebilir. Yazar üstkurmaca sayesinde o anda yazılan metne odaklı, okuyucuyu çoğu zaman ikilemde bırakan tekinsiz bir dünya oluşturur. Daha sonra roman kişileriyle birlikte okuyucuyu “anlatı ormanları”nın içine salıverir. Metinlerarasılığın hâkim olduğu postmodern metinlerde roman kişileri başka metinlerden getirilmiş olabileceği gibi okuyucu ya da roman kişileri başka metinlere götürülebilir.

Postmodernist edebiyatın en tanımlayıcı özelliğinin “tarihyazımsal üstkurgu” olduğunu söyleyen Linda Hutcheon, bu ifadeyle “kurgu olarak kendi konuları üstünde bilinçli bir şekilde düşünen, yazar figürünü ve yazma eylemini öne çıkaran ve hatta roman konusundaki uzlaşmaları şiddetle parçalayan ama sırf teknik bir kendisiyle meşgul olma içine düşmeyen kurgu yapıtlarını

Turkish Studies

kastetmektedir” (Connor 2005: 178). Düşüncelerini daha somut bir şekilde ortaya koymaya çalışan Hutcheon, Salman Rüştü'nün *Utanç*, D.M. Thomas'ın *Beyaz Otel*'i gibi tarihsel olaylardan yola çıkan ancak gerçeklikleri bozan, çarpıtan, farklı yorumlayan yapıtları irdeler. Bu yapıtlar tarihin birebir gerçekliği yansıtamayacağı, yorumlamalarla iç içe girdiğinin, tarihle kurgu arasında belirgin bir ayırım yapmanın olanaksız olduğunun altını çizmek istemektedir. Dolayısıyla bu bakış açısına göre tarih bir tür edebiyattır. Postmodern romanların genel özellikleri irdelendiğinde “tarihten yaralanma”nın belirgin bir şekilde kendini gösterdiği saptanabilmektedir; ancak elbette postmodern roman tarihten birebir, gerçekçi bir yöntem ile yararlanmaz, gerçekle kurguyu bir arada vererek okuyucuyu ikileme bırakır. Bununla birlikte tarihsel olaylar postmodern romanlarda çarpıtılabilir. Postmodern romanın genel yapısından habersiz, sıradan bir okuyucu için postmodern tarih romanları yanlış bilgilenmelere neden olabiliyor. Dilek Yalçın Çelik, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları* adlı yapıtında postmodern kurgu ile yazılan tarih romanlarının bu yönüne ilişkin açıklayıcı bilgiler sunuyor.

Bu romanlar, yazılan, basılan ve okunan hemen her örnekle birlikte tartışılmış, yazarının alışılmış yazma biçimlerinin dışına çıkması, tarihi ve edebiyat metinlerini yorumlaması durumunda, şiddetle eleştirilmiştir. “Yazar merkezli”, “metinsel birlik ve bütünlük” düşüncesinin hâkim olduğu, “gerçekçi bakış açısı” ile yazılmış romanlar okumaya alışmış okur ve eleştirmenler, postmodern kurgu ile sonsuz sayıda yoruma el verecek ölçüde açık bir şekilde yazılmış tarihi romanlara ne tür bir okuma biçimi ile yaklaşabilecekleri konusunda bir tereddüt yaşamışlardır. Çünkü postmodern anlayışı benimsemiş bir yazarın yaratıcılığı, geleneksel, gerçekçi tarzda roman yazan bir yazarın yaratıcılığından çok farklıdır. (Yalçın Çelik 2005: 14)

Kurmacanın ön plana çıktığı, metnin ana erek konumuna yükseldiği postmodern romanlarda “oyun” ele alınması gereken bir başka husustur; çünkü postmodern metinlerde aslında her şey oyundan ibarettir. Öyle ki yaşamın gerçekleri, tarih, siyaset, ahlâki değerler v.s. bu oyunun birer parçası olabilirler. Romanda oyun oynamak aslında biraz da postmodernizmin sınır tanımaz yapısıyla ilgilidir. Hatta modernizmin sistematik yapısına, modern romanın seçkin yazarına dolaylı bir dil çıkartmadır, denilebilir. Modern romandaki ağırbaşlı yazar ölmüş, yerine hem kendini hem de okuru eğlendirmeye çalışan yazar gelmiştir. Postmodern roman bir oyun bahçesini andırır. Kimi zaman yazar önden koşar ve okurun onu yakalamasını ister, kimi zaman okuru bir kaydırağa bindirir, kimi zaman da saklambaç oynar. İhab Hassan, postmodern romanlardaki bu yapıyı “Bugün Postmodern” başlıklı makalesinde Bakhtin'in “karnavallaştırma” terimiyle örtüşür.

... karnavallaştırma “çoksellik”, dilin merkezkaç kuvveti, şeylerin “neşeli göreceliği” anlamına gelir, perspektifizm ve performans yaşamının vahşi karmaşasına katılım anlamına, gülüşün içkinliği anlamına gelir. Ve gerçekten de Bakhtin'in roman veya karnaval diye nitelendirdiği şey –yani karşı dizge- en azından yenilenme vaat eden oyuncu ve bozguncu öğeleriyle postmodern olarak geçebilir. Çünkü karnavalda, zamanın hakiki şenliğinde, oluşun, dönüşümün, yenilenmenin şenliğinde – bugünkü gibi o zaman da- insanlar “ters çevrilmiş kendine özgü mantığını” (à l'envers), “ters dönüştürülmüşün... çok çeşitli parodilerin, travestiliklerin(ciddi bir eserin gülünç taklitleri), alçalmaların, kutsallığın ihlalinin, gülünç taçlandırmalar ve tacından olmaların...” kendine özgü mantığını keşfeder. (Hassan 1992: 8)

Postmodern romanın kural tanımaz yazarı için metin oluştururken kullanılabilecek malzemeler konusunda bir sıkıntıdan söz etmek olanaksızdır. Yazar sanatsal olan ya da olmayan gibi bir ayrımı gözetmediğinden her konu, her yazı türü, her teknik, her üslup iç içe aynı metinde yer alabilir. Postmodern roman yazarı yüzyıllar içerisinde, binlerce imbiğden özenle geçirilerek yavaş yavaş oluşturulmuş olan estetiğe ilişkin ilkeleri gönül rahatlığıyla bir tarafa itebilir ve o an “güzel” ve “yakışır” gördüğü birbiriyle hiçbir bağlantısı olmayan iki konuyu/türü/biçimi/sanatu bir arada kullanabilir. Bu özellikleriyle postmodernizmin, postmodern edebiyatın “çoğulcu” bir yapıya sahip olduğu söylenmelidir.

Çoğulculuk (pluralism), çoğunlukla karşıtlıkların oluşturduğu bir yapıdır. Aşk ve cinsellik, somut ve soyut, resim ve yazı, sanat ve yaşam, Doğu ve Batı gibi... Postmodern

Turkish Studies

felsefenin özünde çoğulculuk yatar. Çeşitli olasılıkların, disiplinlerin, ontolojik katmanların eşzamanlı bir birliktelik içinde varolduğu metinlerdir postmodern romanlar. (Ecevit 2002: 130)

Güven Turan “Postmodernizm Sınırlarımızdan Sızdı mı?” başlıklı makalesinde şunları söylüyor:

Modernist ve Postmodernist ayrımında listeyi istediğimiz kadar uzun tutabilesek de, en temel öğeler, Modernist edebiyatta “tür”ün sıkı sıkıya (roman gibi, öykü gibi ya da şiir gibi) belirlenmiş olmasına karşın, Postmodernist edebiyatta tür ayrımının belirsiz oluşudur. İkinci önemli nokta Modernist yapının birkaç açıdan da olsa yorumlanırlığına karşın, Postmodernist yapının okur tarafından, okunurken bir kez daha “yazılması”dır. Kısacası, Postmodernist yapıt, “açık” bir yapıttır. Modernist yapıt “anlambilimsel”ken, Postmodernist yapıt “belagata/retoriğe” dayalıdır. (Turan 1992: 18)

Postmodern romanlarda ön planda yer alan “ironi” kavramından da söz etmek gerekir. İroni aslında bir parça modern metinlerin içerisinde de vardır, denilebilir. Özellikle Brecht ve Samuel Beckett’in yapıtlarında seyircinin/okuyucunun metne/oyuna sürekli yabancılaştırılması, bunun bir kurmaca olduğunun sürekli hatırlatılması, postmodern romanlardaki ironiyle örtüşür. Ancak postmodern romanlarda “mimesis”in tamamen dışlanmış olduğu unutulmamalıdır. İhab Hassan ironinin perspektifizm diye adlandırılabilceğini söyler ve ironiyi “*insan zihninin sürekli elinden kaçan ve ona ironik bir girişten ya da aşırı bir kendi kendinin bilincinde olmadan başka bir şey bırakmayan, doğruyu arayışında hep yeniden gereken yaratma etkinliğinin ifadesidir ...*” (Hassan 1992: 8) şeklinde tanımlar. Alan Wilde ise hem modernizmde hem de postmodernizmde görülebilen ironi ilkesini ikiye ayırır:

Modernizmde “ayırıcı ironi”, postmodernizmde “erteleyici ironi” vardır. “Ayrıcı ironi parçalı bir şekilde algılanan bir dünyaya tepkidir ve hem tutarsızlığa sadık kalma hem de onu aşma arzusunun temsil eder”. Bunun örnekleri Woolf ve Joyce’un yapıtlarında bulunabilir. Bunlarda paradoks ve bağlantısızlık telâfi edilemez; ama tanınabilir bir estetik biçim içinde sınırlanır. Ayrıcı ironi postmodernizmde yerini erteleyici ironiye bırakmıştır. Alan Wilde’e göre erteleyici ironi, “... en kötü utarsızlığın ve yabancılaşmanın katı bir bilinci ile bunlara karşı uysal ve iyi ayarlanmış bir hoşgörüyü bir araya getiren modernist hiddet nöbetlerinden türemiş bir sanatın işaretidir. Wilde’in deyişiyle “şeylerin anlamları ya da ilişkileri konusunda bir kararsızlık, kesinsizlikle birlikte yaşamaya rastgele ve çoğul ve hatta kimi zaman saçma görülen bir dünyayı memnuniyetle karşılamaya istekli olmayla tamamlanmaktadır”. Postmodernizmde “onarılması gereken bir dünyanın yerini onarılamayacak bir dünya almıştır”. (Connor 2005: 165-166)

Yıldız Ecevit hiçbir sınır, kural tanımayan çoğulcu bir edebiyat ortamını dizginleyip tümüyle sistematize etmenin olanaksız olduğunu belirtmekle birlikte bir gruplandırma denemesi de yapar; postmodern edebiyat ürünlerini eğilimlerine göre dört gruba ayırır.

Bu eğilimlerden biri, postmodernist edebiyatın avangardist biçim denemelerine ağırlık veren eğilimini çatısı altına alır. (Calvino, Robbe-Grillet, Butor, Pynchon, Hasan Ali Toptaş, daha çok “Kara Kitap”ın yazarı olarak Orhan Pamuk). Diğer eğilim, avangardist/deneysel biçimcilikle tüketime yönelik popüler eğilimlerin ortak paydasında yaşam bulur (Eco, Süskind, “Benim Adım Kırmızı”nın yazarı olarak Orhan Pamuk). Üçüncü eğilim ise, çeşitli ideolojilerle bütünleşmiş metinleri kapsamına alır; bunlar daha çok feminist, çevreci ya da New Age türü kozmik/mistik bir renk içerirler (Marge, Piercy, Erendüz Atasü’nün kimi metinleri, Coelho, Tamaro). Dördüncü eğilim ise; -modernist gözlüklerle bakıldığında- estetik açıdan bir değeri olmayan, tümüyle tüketime yönelik üretilmiş, çoğullukla çarpıcı/sürükleyici yaşam öyküleri içeren ya da kimi kez dünya dışı alışılmamış uzamlarda, tarih kesitlerinde geçen bilim-kurgu/polisiye/serüven romanlarıdır. Bu gruba, Ayşe Kulin’in çok sayıda baskı yapan romanı “Adı: Aylin” örnek verilebilir. (Ecevit 2002: 69-70)

Postmodern romanın bu noktaya kadar sayılan özelliklerinin ilkesizlik, sınırsız özgürlük paydalarında birleştikleri görülüyor. Özet olarak söylenecek olursa postmodern romanlara genel olarak bakıldığında onları modern romanlardan belirgin bir şekilde ayıran verilerle karşılaşılır. Modern romanın aksine postmodern romanda “alabildiğine özgür yapı” hemen kendini hissettirir. Zaten postmodernizmin genel yapısına bakıldığında “özgürlük” kavramının her şeyin üstünde olduğu açıktır. Varlığını ilk olarak mimari alanda kanıtlamış olan postmodernizmin sınır tanımaz yapısı, görselliğin ön planda olduğu bu sahada çok daha somut bir biçimde algılanabilir. Her nasıl

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

postmodern mimaride kubbelerle gökdelenler aynı binanın unsurları olabiliyorlarsa postmodern romanda da günümüz dili/ modern yazınsal unsurları ile eski dönemlere ait dil ve mazmunlar bir arada bulunabiliyor. Modern romanda okur, olay örgüsünü kimin betimlediğini ve betimlemeyi yapan kişinin okuru “kandırmak” gibi bir niyeti olmadığını bilir. Ancak postmodern romanda konu birçok kişi tarafından anlatılabileceği gibi kimi zaman konuyu kimin anlattığını bulmak okuyucuya düşer. Okuyucu “olayı çözdüm” dediği anda yanıldığını fark edebilir. Sözün kısası postmodern romanda okuyucu edilgen değildir, hazır bilgiye ya da çözümlenmelere ulaşamaz; daima yazarla bir çekişme içerisinde, “oyun”un bir parçasıdır. Yazar oyunu metin üzerinden yapar. Zaten postmodern romanda, o an karşınızda duran metnin yazılımlı esastır. Yazarın asıl amacı okuyucunun da yadsınamaz katkısıyla bir metin oluşturmak, metnin nasıl yazıldığını izlettirmek, metni ön plana çıkarmaktır.

I) Anlatıcı

Modern romanın aksine postmodern romanlarda anlatıcı etkin bir rol üstlenir. Çoğu zaman figüratif kadronun bir elemanı konumundadır. Olayların seyri üzerinde büyük bir etkisi olduğunu, kurgunun istediği yönde ilerleyeceğini sık sık hatırlatır. Hatta bazen olay akışını durdurur, farklı konulardan söz etmeye başlar. Bu yönüyle postmodern romanın anlatıcıları klasik (yansıtmacı) romanın anlatıcılarını anımsatır. Türk edebiyatının klasik döneminden Ahmet Mithat'ın romanlarındaki anlatıcı da bu yönüyle postmodern romanlardaki anlatıcı ile benzerlik gösterir.

Hakan Sazyek, “Türk Romanında Postmodernist Yöntemler ve Yönelimler” başlıklı makalesinde postmodern romanlardaki anlatıcıyı, modern ve yansıtmacı romanlardakilerle kıyaslayarak anlatıyor:

Anlatıcı, yansıtmacı ve modernist roman tarzlarında, üzerinde çok durulmuş olan bir teknik öğedir. Türk romanının on dokuzuncu yüzyıla ait ürünlerinde eğitici/ öğretici bir görev üstlenen yazar, kurgu dünyasının anlatıcılığını bizzat kendisi yürütmüş, böylece ‘yazar-anlatıcı’ kimliği kazanmıştır. Yansıtmacı romanın yirminci yüzyıldaki modern eserlerinde ve modernist romanlarda anlatıcının kendini belirginleştirmesi, doğrudan ya da dolaylı yollardan metnine müdahale etmesi bir teknik kusur sayılmıştır. Bu kusuru gidermek amacıyla ‘otobiyografik anlatım’, ‘iç konuşma’, ‘bilinç akışı’, ‘rözonör’ gibi anlatma, psikolojik çözümleme ve figürleştirme tekniklerine başvurulmuş, böylelikle anlatıcının varlığı olabildiğince silikleştirilmiştir. Postmodernist romanla birlikte anlatıcı yeniden belirginlik kazanır. Özellikle üstkürmacanın başat olduğu anlatılarda anlatıcı kurgu yapının etkin bir figürü haline gelir. (Sazyek 2002: 497-498)

Ancak bu noktada üzerinde durulması gereken önemli bir husus vardır. Postmodern romanlarda anlatıcının yansıtmacı romanlardaki gibi ön plana çıkmış olması, anlatıcının yeniden eğitici, öğretici yapıya büründüğü anlamına gelmemektedir. Aksine, postmodern roman anlatıcıları- daha çok- çelişkileri ortaya koyarlar, ikircikli yapıları sergiler ve çekilirler. Okuyucuya fayda sağlama amacıyla metin oluşturmak postmodernizmin doğasına aykırıdır. Postmodernistlere göre kurgu, gerçeğin gerçek de kurgunun bir parçasıdır ve hayat, yazarken de tüm gerçekliğiyle devam etmektedir. Hayat ikiliklerle, çelişkilerle, belirsizliklerle doludur ve bu durumda anlatıcının “doğru”ların altını çizmesi zaten imkânsızdır. Dolayısıyla yansıtmacı romanlardaki anlatıcılar omuzlarında, gereksiz yere, ağır yükler taşımışlardır.

Yansıtmacı romanın didaktik kimlikli yazar-anlatıcısı, bu kez anılan işlevini yitirmekle birlikte, romana geri dönmüştür artık. Yazar romanını hem yazmakta hem de kurgu yapısının içinde kendine figüratif anlamda yer açmaktadır. Zira postmodernist romanda yazmak ve yaşamak iç içe geçmiştir. Postmodernist romanın anlatıcısı etkinliğinin boyutlarını kendi kurgu yapısında sınırlı tutmakla da kalmaz, okurla iletişim kuracak kadar genişletir. Bu tutumu, metnin yorumlanış aşamasında okurla birlikte, ona yardımcılık etme niyetinin yanı sıra okurun da bu kurgu yapısının ayrılmaz bir parçası olduğu düşüncesinden kaynaklanır. (Sazyek 2002: 498)

Turkish Studies

Mademki yazmak ve yaşamak iç içedir, öyleyse yaşamsal bir öge olan okuru metnin dışında tutmak tutarsızlık olacaktır. Postmodern romanın anlatıcısı bundan dolayı okurla sürekli iletişim halindedir. Yer yer okura seslenir, uyarılarda bulunur, kurgu teknikleriyle ilgili konulardan söz eder.

Postmodernist romanda anlatıcı çeşitlenmesi de üzerinde durulması gereken konular arasında yer almaktadır. Postmodern romanların birçoğunda metin birden çok anlatıcı, çoğul anlatıcı tarafından anlatılır. Çoğul anlatıcı

[r]oman kişilerinin kendi kendilerini ifade etmeleridir. Ayrıca bir romanda birden çok anlatıcı tipine yer verilmesidir. Bu, kuşkusuz romanın tekdüze anlatımını kıran, okuyucuyu uyanık tutmaya yarayan, romana bir çeşni ve renk veren bir uygulamadır. Ayrıca bazı durum ve olaylar gözlemci, bazıları da özne anlatıcısıyla aktarılabilir. Dolayısıyla romanı bazen sadece tek bir anlatıcı tipiyle anlatmak yetersiz kalabilir. Böyle durumlarda çoğul anlatıcı işlevsel bir konum kazanır. (Çetin 2003: 138)

Bazen postmodern bir roman okuyan okur kimi bölümlerin anlatıcılarını bölüm bittikten sonra belirleyebilir, ancak bu da pek bir şey ifade etmez, birden fazla anlatıcının olabileceği bu metinlerde anlatıcı sürekli değiştirilebilir. Hatta bazı postmodern romanlar -Pınar Kür'ün *Bir Cinayet Romanı* 'nda olduğu gibi- tamamen bunun üzerine yani o bölümü anlatan roman kişinin kim olduğunun bulmacamsı bir düzenek üzerinde belirlenmeye çalışılması üzerine kurgulanabilir.

Postmodern romanlarda bazen anlatıcı okuyucudan daha fazla bir bilgiye sahip olmayabilir. Bunun bir sonucu olarak da okuyucu biraz daha ön plana çıkmak, uğraşmak, dert edinmek zorunda kalır. Postmodern romanın bu yönüne bakılarak modern yapıt okuyucularının olayların dışında, sürekli izler konumda bırakıldıkları ve hazırlop anlatıyla karşı karşıya oldukları, postmodern yapıt okurlarının ise kendilerini anlatının bir parçasıymış gibi düşünmeye ister istemez meylettikleri ve yapıtın oluşumu içerisinde kendilerini etken hissettikleri söylenebilir.

II) Zaman

Fredric Jameson, postmodernizmin kendine özgü zaman tasarımını Lacan'ın şizofreni kuramıyla açıklar. Şizofreniyi bir dil bozukluğu olarak ele alan Lacan, şizofrenlerin konuşma esnasında gerçek anlamda dili kullanamadıklarını söyler. Lacan'a göre zaman kavramı, bellek, kişisel kimliğin sürekliliğinin deneyimlenmesi dil vasıtasıyla oluşur. Kişi, kullandığı dil sayesinde bir geçmiş, şimdi ve gelecek oluşturabilir kendine. Oysaki şizofrenlerde bu yoktur. Şizofrenler dili normal insanlar gibi kullanamadıkları için geçmişe ve geleceğe sahip değildirler, onların yalnızca "şimdi"leri vardır. Dolayısıyla kişisel kimlikten yoksun olan, yaşadığı süreç içerisinde kendini herhangi bir hedefe adanmak gibi bir düşüncüyü tanımayan şizofrenler için "şimdi", normal insanların "şimdi"sinden çok daha güçlü, çok daha geniş olsa gerek. Jameson, şizofrenlerde görülen bu zamansal süreksizliğin aynısının John Cage'in besteleri, Samuel Beckett'in metinleri gibi postmodern yapıtlarda görüldüğünü ileri sürmektedir. (Sarup 2004: 210)

Spanos'a göre, postmodern edebiyatın biçimsel kendi üstüne dönüşünün hedefi, "geleneksel, donmuş hermeneutik tarafsızlık biçimlerinin 'yapısını bozmak' ve metinleri ve okuyucuları kamuların ve yanlılıkların zaman içindeki oyununa açmaktır". (Connor 2005: 170) Spanos'un postmodern edebiyatta zaman bağlamında yaptığı şu saptamaları da alıntılarla yerinde olacaktır.

Postmodern edebiyat, zamanı 'Tanrı'nın ölümü'nden (ya da en azından Omega olarak Tanrı'nın ölümünden) sonra metafiziğin çöküşünde temalaştırmakla kalmaz, 'ortam'ın kendisini 'mesaj' haline getirir; şu anlamda ki, ortamın işlevi geleneksel metafizik referans çerçevesinin Heideggerci anlamda bir 'yapı çözümünü' sağlamaktır, yani biçimsel ihlal yoluyla mekansal perspektifin fenomenolojik indirgenişini gerçekleştirerek Kierkegaard gibi okuyucuyu şeyler arasında bırakmaktır -zamanın ontolojik olarak varlıktan önce geldiği, kökenlerin yerinde bir Dasein, çiplak ve yarımsız bir dünyada- oluş. (Connor 2005: 170)

Turkish Studies

Her ne kadar Jameson ve Spanos, postmodern edebiyatta zaman olgusuna farklı örneksemeler ve düşüncelerle yaklaşıyorlarsa da aslında iki yazar da postmodern edebiyatta “an”ın altını çiziyor ve “şimdi”nin, o andaki zamansal “ortam”ın önemini vurguluyor.

Pauline Marie Rosenau *Post-modernizm ve Toplum Bilimleri* adlı yapıtında birçok yazarın, postmodernizmde zaman olgusuna ilişkin görüşlerini aktarır. Derrida, postmodernistler zamanı kronolojik bir yapıda algılamayı, çizgisel bir şey olarak görmeyi reddederler ve zamanı bu şekilde basit düşünenleri “kronofonizm” terimiyle aşağılarlar, der. Modernizmdeki zaman anlayışının kısıtlayıcı ve denetleyici olduğunu düşünen Baudrillard’ı destekleyen Lautour da modernizmin bir ürünü olan çizgisel zamanın insanları rahatsız edecek düzeyde mekanik olduğunu iddia eder ve insani bir yaratım olan zamanın bireyleri neşeden mahrum bıraktığını söyler. Birçok postmodernist düşünürü göre zaman anarşik, gelişigüzel, bağlantısız, rastgele olmalıdır ve modern bakış açısının dayattığı zaman anlayışı her durumda ihlal edilmelidir. Bu noktada Baudrillard’ın önerisi oldukça ilginç. Baudrillard, dünyanın bu halinden memnun değilsek, örneğin 1989’dan 2000 yılına geçilebileceğini söyler (Rosenau 1998: 120). Rosenau, postmodernistlerin zaman konusundaki düşüncelerinin yersiz olmadığını modern bilimin de bugün onları destekleyen veriler sunduğunu belirtiyor. Örneğin ışık yılları, kozmik boyutlar gibi kavramlar önceleri yalnızca bilim-kurgu filmlerdeki kurmacanın bir parçası iken bugün gerçekte var olan kavramlardır. Rosenau bu konuda Stephen Hawking’in *Zamanın Kısa Tarihi* adlı yapıtındaki verilerden de yararlanıyor. Hawking, bu yapıtta benzersiz, mutlak zaman diye bir şey olmadığını, zamanın onu ölçen gözlemciye göre değişkenlik gösterebileceğini, zamanda ileri ve geri yönler arasında belirgin farklar olmadığını ileri sürmektedir. (Rosenau 1998: 121)

Görüldüğü üzere postmodernistler, birçok konuda olduğu gibi zaman konusunda da modern bakış açısının sınırlayıcı, basmakalıp anlayışını şiddetle reddetmektedirler. Bundan dolayı postmodern romanlarda çizgisel, kronolojik zaman kullanımının çoğunlukla kırılmaya çalışıldığı gözlemlenir. “Şimdi”nin, anında aktarmanın belirgin bir şekilde öne çıktığı postmodern romanlarda zaman klasik ve modern tarzdaki romanlara oranla önemsizleştirilmiştir. Lautour’un söylediği gibi “insani bir yaratım” olan zamana ait birimler, yani nesnel zaman -gün, ay, yıl...- postmodern romanlarda ya karmaşıklaştırılır ya kronolojisi altüst edilerek kullanılır ya da üstü örtük, belirsiz bir şekilde verilir. Bununla birlikte postmodern romanda, metnin yazılış zamanı ile kurgunun zamanı koşut kılınabilir. Daha somut bir ifadeyle metnin yazılma süreci, okuyucunun o anda elinde tuttuğu romanın ana konusu olabilir. Dolayısıyla daha önce sözü edilen “şimdi” kavramı ön plana çıkarılmış olur. Romanda vak’a zamanı, anlatma zamanı ve okunma zamanı “şimdi” de birleşir. “*Kapı çalınıyor. Kim geldi acaba? Kimi istersem, kimin ismini yazarsam o gelir. Yazmanın bu yararı var işte, küçük bir işaretle, canımın istediğini getiririm. İstersem fikrimi değiştiririm. Kim ne yapabilir? Hadi bakalım, kapının zili çalmadı, gelen giden yok. Tamam mı?*” (Altan 1996: 12)

Klasik tarzdaki romanlarda “zaman” unsurunun kullanımıyla kimi postmodern romanlarda zamanın yukarıda sözü edildiği şekilde kullanımı arasında nasıl bir fark mevcuttur? Prof. Dr. Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi* adlı yapıtında klasik tarzdaki romanlarda zaman algılayışını şu şekilde anlatıyor

... olayların cereyan ettiği bir dış zaman dilimi (nesnel zaman) var, bir bu geniş zaman diliminin bazı anlarında, bazı günlerinde, bazı aylarında, bazı yıllarında geçen olaylar var (vak’a zamanı) bir de olaylar olup bittikten sonra romancı tarafından yazılırken, kağıda aktarılırken ilave zaman dilimleriyle ya da zamanda kırpmalarla, yani yazar tarafından yapılan tasarruflarla yeniden kurgulanan bir zaman (anlatma zamanı) var. Yazar, anlatma zamanına kendi zamanını da katabilir. Diyelim ki tarihi bir olayı anlatırken bir vesileyle kendi dönemini, kendi zamanına ait olay, olgu ve kişileri de sokuşturabilir. (Çetin 2003: 162-163)

Görüldüğü üzere klasik tarzdaki romanlarda zaman, insan zihninin yüzyıllardan beri oluşturageldiği zaman kavramına paralel bir şekilde yapılandırılmaktadır. Oysaki postmodern

Turkish Studies

romanlarda zamansal farklar, sıralamalar altüst ediliyor, birbirine dönüştürülebilir, iç içe verilebilir. Kimi zaman vak'a zamanı belirsizleştiriliyor.

İsmail Çeşli, *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar* adlı yapıtında konuyla bağlantılı olarak şunları söylüyor:

Postmodern romanın muhtevası, olay örgüsü, şahıs kadrosu, zamanı, mekânı ve anlatıcı unsurlarında gerçek olanla kurmaca olan bir aradadır. Birden fazla anlatıcı ve çoğulcu bakış açısı kullanılabilir. Söz konusu anlatıcılardan biri de yazarın kendisi olabilir. Mekânlar, gerçek dünyadan alınmış bir yer olabileceği gibi, bir başka metinden alınmış bir yer veya muhayyel bir yerde de olabilir. Aynı durum olay örgüsü ve zaman için de geçerlidir. Üstelik yazar veya anlatıcı, okuyucunun kendini tam romana verdiği bir anda ortaya çıkar ve bu olayların, insanların, mekân ve zamanların gerçek olmadığını söyleyiverir. (Çeşli 2001:148-149)

Dolayısıyla zaman unsuru da postmodern romanlardaki oyunun bir malzemesine dönüştürülebilir.

III) Mekân

Postmodern düşüncenin, sistemli olan her yapı karşısındaki muhalif duruşu mekân algısında da kendini gösterir. Hatta modernizm ile postmodernizm arasındaki farkın en açık şekilde kendini gösterdiği alandır mekân. Modernizm ya da postmodernizm türünden konularla hiç ilgilenmemiş sıradan bir kişi bile modern mimari ile postmodern mimarinin farklı anlayışların hatta birbirine zıt görüşlerin ürünü olduğunu ayırt edebilir. Modern mimari; ne kadar sade, sistemli, işlevsel, gereksiz ayrıntılardan uzak ve tanımlanabilirse postmodern mimari de o kadar süslü, karmaşık ve tanımlanması zor bir yapı arz eder. Konuya asıl mesele olan modern roman ve postmodern roman bağlamında bakılacak olursa yine benzer özelliklerle karşılaşılacaktır. Modern romanda mekân, klasik dönem romanlarındaki mekân kadar olmasa da yine önemli bir unsurdur. Kimi zaman simgesel değerlerle yüklü olan mekân, modern romanlarda çoğunlukla okuyucuya anlatılır. Oysaki postmodern romanlarda mekân, olabildiğince belirsizleştirilmiştir. Bir postmodern romanda uzun uzadıya mekân tasviri yapıldığını tespit etmek imkânsızdır. Çoğu zaman mekâna ait çok genel özellikler verilir okuyucuya ve geri kalanını okuyucunun kendi zihninde oluşturması beklenir. Postmodernistlerce “hyper mekân” diye tabir edilen mekân postmodern romanlarda değişken, kabına sığmaz bir durumdadır; belirgin bir duruş sergilemez.

Postmodern olarak tanımlanan metinlerde genellikle yer ve zaman belirlemeleri, karakter tanımları, olaylar arasındaki neden sonuç ilişkilerin verilmesi yer almaz. Postmodern yazarın amacı, bir şekilde metinde anlamsal boşluklar, “suskunluklar” oluşturmak ve bu şekilde asıl gerçek olanı yani değişkenliği okura aktarmaktır. (Doltaş 2003: 102)

Rosenau postmodern romanlarda zaman ve mekânın kullanımına ilişkin şunları söylüyor:

Karakterler düşlerin işgal ettiği mekânın uyanık geçen saatler kadar gerçek olduğu kültürler ve yüzyıllar arasında serbestçe gezinirler. Neyin sahici olduğunu söylemek imkânsızdır. Bu okurun kafasını karıştırmak, hatta onu yanlış yöne yönlendirmek için, onu neyin gerçek neyin uydurma olduğunu sorgulamaya teşvik etmek için yapılır. Ama en önemli işlevi okurun kendi kitabını inşa etmesini gerektirmesidir. Normal zaman ve mekân kısıtlamaları ihlal edildiği için istenen sayıda hikâye çıkarmak mümkündür. Aslında okumaya nereden başlanıp nerede bitirildiği fark etmez, çünkü normal zaman ve mekân anlamsız kavramlar olduğunda olup bitenler hakkında tartışmak da imkânsızdır ya da faydasızdır. (Rosenau 1998: 124-125)

Mustafa Ziyalan, “Postmodern Ülkenin Başkenti: Los Angeles” başlıklı yazısında, postmodernizmin neredeyse tüm özelliklerine haiz, “yitik melekler kenti” olarak gördüğü Los Angeles’i anlatır. Taşıyıcı bir sanayi, bir hinterlandı olmayan buna karşın Disneyland, Universal Stüdyoları, Magic Mountain gibi imge, oyun, yanılsama niteliklerine sahip Los Angeles’a ilişkin şunları söylüyor Ziyalan:

Turkish Studies

Los Angeles'te her şey olasıdır, her şey yapılabilir. Dış görünüş, giyim kuşam, boş zamanları dolduran uğraşlar, cinsel yaşam sunulan kitlesel seçeneklerden bireysel biçimde oluşturulur. Yapılamayacak şeyleri -örneğin kendi seçeneklerini kendisi oluşturmayı- düşleyebilecek kimse yoktur. Yapılıp edilenin herhangi bir biçimde temellendirilmesi gerekmez: "Ben yaptım oldu" bile fazladır. Gelenek oluşmamıştır. Tutarlılık gerekmez. "Biz" yoktur. Medya yereldir. Siyaset ölüdür.

.....

Los Angeles aç, açık ve çıplakları kapsamaz. Sürekli şişer, zayıflar, yenilenir ve devinir. Ama hiçbir yere gitmez. Tutarlı değildir, som değildir, sürekli değildir. Burada gelenek yoktur, tarih yoktur. Ölüm yoktur. Yalnızca bugün, yalnızca şimdi vardır. Geçmişsiz ve geleceksiz bir bugünü ve şimdii yakalayıp yaşamaksa Kaf Dağı'nın ardındadır. (Ziyalan 1992: 19)

Postmodern romanların metinlerarası olma özelliği mekân bağlamında da kullanılmış olabilir. Postmodern roman yazarı, romanına başka metinlerden roman kişilerini davet etmekten çekinmediği gibi başka romanlarda kullanılmış mekânları –çok bariz bir şekilde-yeniden kullanmakta da bir sakınca görmez. Postmodern romanlarda “olay”ların yaşandığı mekânın, herkesin çocukluğunda dinlediği masallardan birindeki mekân olması olasıdır. Oya Batum Menteşe, *Bir Düşün Yolculuğu* adlı yapıtında konuya ilişkin şunları söylüyor:

Mutlaka her romanda birden fazla gerçek ve bu gerçeklerin belki de özellikle karşıt olanlarının yan yana konulmuşluğunu göreceğiz. Böylece postmodern romanlar 'heteretopia'ları oluşturacaklar, yani uyumsuzluktan öte bir düzensizlik; uygun ve benzer olmayanların üst üste ve yan yana konuşmaları çok sayıda farklı sistemlerin veya 'düzen'lerin düzensizlik içinde bir arada oluşları. Postmodern yapıtlarda artık mekân yoktur 'zone' vardır, 'zone' ise birbiri ile mantıksal ilişkisi olmayan mekânlar demektir. Bu mekânlar yani 'zone'lar gerçek dünyadan alındığı gibi diğer romanlardan veya yazın yapıtlarından da alınabilir. Buna metinler arası mekân diyoruz (intertextual zone). (Batum Menteşe 1996: 42)

Postmodern romanlarda somut mekânların yanı sıra soyut mekânlara da yer verilir. Soyut mekânlardan kasıt ütöpik, fantastik, metafizik ve duyusal mekânlardır. Ütöpik mekânlar; dünyanın tüm çirkinliklerinden, kötülüklerinden sıyrılmış, insan ruhunun özlemini çektiği tüm güzelliklerle donatılmış hayalî mekânlardır. Fantastik mekânlar; roman kişilerinin somut varlıklarıyla içinde yaşadıkları mekânlar değil, soyut planda içinde buldukları mekânlardır. Fantastik mekânlar gerçeklik arz edebilirler; ancak roman kurgusu içinde soyuturlar. Metafizik mekânlar, fizik ötesi mekânlar olup yaşanan dünya dışında bir gerçekliği olan mekânlardır. Duyusal mekânlar ise insanların psikolojik yapısına göre üretilen, çoğunlukla rüyaya ait mekânlardır. (Çetin 2003: 169-170)

Sonuç

Postmodern roman; ilkesizliği, sınırsızlığı düstur edinmiş postmodernist düşünce tarzının kendini en iyi şekilde somutlaştırdığı özel bir alandır. Postmodern romanda kural yoktur. Okur eline aldığı bir postmodern roman içinde deneme, şiir, makale, tiyatro gibi edebi türlerin hepsini bir arada bulabileceği gibi söz gelimi mimarlıkla, tıpla ya da tarihle ilgili bir metinle de karşı karşıya kalabilir. Bu tamamen yazarın metin yazılırken metne dâhil etmek istediği unsurlarla bağlantılıdır. Postmodern romanda, o an karşınızda duran metnin yazılımı esastır. Yazarın asıl amacı okuyucunun da yadsınamaz katkısıyla bir metin oluşturmak, metnin nasıl yazıldığını izlettirmek, metni ön plana çıkarmaktır.

Metinlerarasılık, üstkurmaca, çoğulculuk, ironi, tarihten yararlanma, oyun postmodern romanda sıkça kullanılan tekniklerdir. Bu roman türünde anlatıcı değişken ve çoğul olabileceği gibi mekân belirsizdir ve kabına sığmaz bir yapı sergiler. Postmodern romanda okuyucu farklı zaman dilimlerini tek bir zaman içinde görebilir. “Şimdi”nin önemli olduğu postmodern romanda, orta çağa özgü bir unsur uzay çağına özgü başka bir unsurla aynı anda, aynı mekânda yer alabilir.

Postmodern roman; ilginç anlatıcı, zaman ve mekân kurgusu ile dikkatleri üzerine çekmeyi başarıyor ve edebiyat dünyasındaki “oyun”unu uzun yıllar sahneleyecek gibi görünüyor.

Turkish Studies

KAYNAKÇA

- AKTULUM, Kubilay, “Metinlerarasılık, Çoksesselilik, Söylelimcilik”, **Edebiyat ve Eleştiri**, S:36 (1998), s.47-56.
- ALTAN, Ahmet, **Tehlikeli Masallar**, Can Yayınları, İstanbul 1996.
- BATUM MENTEŞE, Oya, **Bir Düşün Yolculuğu**, Bilkamat Yayınları, Ankara 1996.
- CONNOR, Steven, **Postmodernist Kültür**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.
- ÇETİN, Nurullah, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Öncü Basımevi, Ankara 2003.
- ÇETİŞLİ, İsmail, **Batı Edebiyatında Edebî Akımlar**, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.
- DOLTAŞ, Dilek, **Postmodernizm ve Eleştirisi**, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003.
- ECEVİT, Yıldız, **Türk Romanında Postmodernist Açılımlar**, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.
- EMRE, İsmet, **Postmodernizm ve Edebiyat**, Anı Yayınları, Ankara 2004.
- HASSAN, İhab, “Bugün Postmodern”, **Varlık Dergisi**, S:1023(1992), s.6-10.
- ROSENAU, Pauline Marie, **Postmodernizm ve Toplum Bilimleri**, Çev. Tuncay Birkan, Ark Yayınları, Ankara 1998.
- SARUP, Madan, **Post-yapısalcılık ve Postmodernizm**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2004.
- SAZYEK, Hakan, “Türk Romanında Postmodernist Yöntemler ve Yönelimler”, **Hece**, S: 65-66-67 (Türk Romanı Özel Sayısı 2002), s. 493- 509.
- TURAN, Güven, “Postmodernizm Sınırlarımızdan Sızdı mı?”, **Varlık**, S:1022 (1992), s. 18.
- YALÇIN ÇELİK, Dilek, **Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları**, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- ZİYALAN, Mustafa, “Postmodern Ülkenin Başkenti: Los Angeles”, **Varlık**, S:1022 (1992), s. 19.